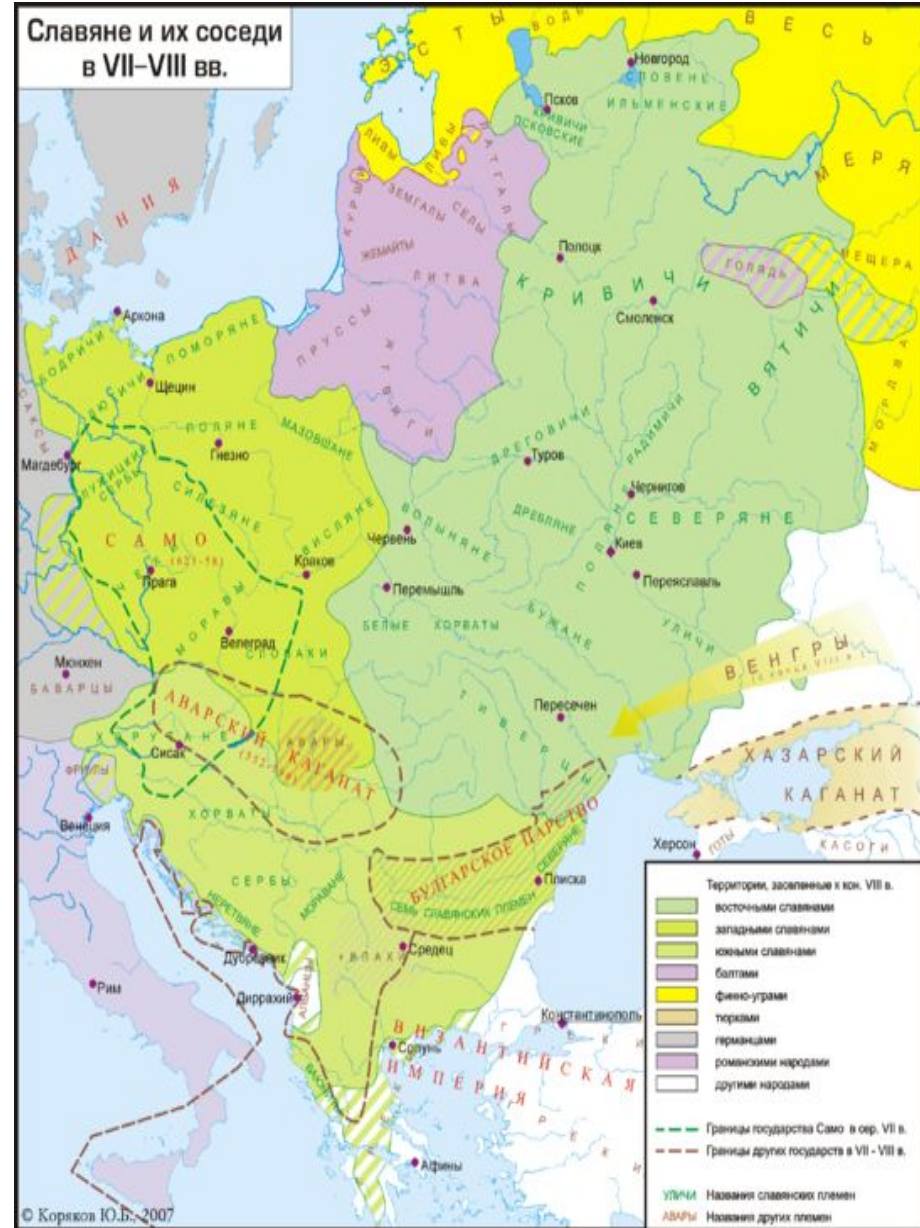

**Беларускія
землі ў раннім
сярэднявеччы
(VIII – перш.
пал. XIII стст.)**

**1. Фарміраванне
раннефеадалных
дзяржаўных
утварэнняў усходніх
славян. Пачатак Русі.
Кіеўская Русь**

- У VIII-X ст.ст на тэр. Беларусі сфарміравалася тры племянных аб'яднанні усходніх славян, якія асімілявалі мясцовае балцкае насельніцтва.
- Першапачатковыя дзяржаўныя утварэнні ў летапісе абазначаны тэрмінам “княжанні”
- У летапісах іх назвы ўзгадваюцца з 2 пал. IX ст.

• **Крывічы**

(Падзвінне,
вярхоў'і Дняпра і
Волгі),

• назва ад
старэйшыны роду
Крыва, ад слова
“крэўныя”, ад
кравізны
мясцовасці.

• Гарады: Полацк,
Віцебск, Мінск,
Браслаў, Лагойск,
Орша, Барысаў.

• *дрыгавічы*

(паміж Прыпяццю і Заходняй Дзвіною)

• назва ад “дрыгва” – балота, або імя Дрыгавіт

• Гарады: Тураў, Пінск, Брэст, Слуцк, Клецк, Драгічын, Мазыр, Слонім, Кобрын, Гродна,

6

- **радзімічы**
(Пасожжа)
- назва ад імя
Радзім
- Гарады:
Гомель,
Чачэрск,
Крычаў,
Прупой
(Слаўгарад)

Гісторыя беларускі
земляў звязана з
раннефеадальным
дзяржаўным
утварэннем
усходніх
славян IX-XII стст.
Кіеўская Русь,
якая склалася на
тэрыторыі,
прылягаючай да
воднага шляху «з
вараг у грэкі».

Кіеўська
 Русь утворилась
 внаслідок
 об'єднання
 політичних
 союзів
 племен з
 центрами у
 Києві і у
 Новгороді

Пачатак дзяржаўнасці на ўсходнеславянскіх землях звязваецца з **варагамі** (скандынавамі), якіх славяне запрашалі на княжанне. Першым варажскім князем, які паклаў пачатак вялікакняскай дынастыі быў **Рурык** (862-879), які стаў княжыць у Ноўгарадзе. Яго пераемнік **Алег** (879-912) у 882 г. пераносіць сталіцу у Кіеў.

protown.ru

Князь Олег

Тэрмін «Русь» мае скандынаўскае паходжанне і першапачаткова абазначаў або назву варажскага племені, або дружыну князя і падуладныя ёй землі. Першапачаткова Руссю называліся Кіеўская, Чарнігаўская і Пераяслаўская землі.

Кіеўская Русь не была цэласнай дзяржавай, у ёй не было адзінай этнакультуры, а палітычнае аб'яднанне было нетрывалым і трымалася на сіле зброі, або на пагадненнях. Асобныя княствы прызнавалі васальную залежнасць ад Кіева, плацілі яму даніну, але захоўвалі свае княжацкія дынастыі.

Спробу аб'єднаць дзяржаву зрабіў князь **Уладзімір** (978-1015), які ліквідаваў мясцовыя княжанні і пасадзіў у палітычных цэнтрах сваіх сыноў, прыняў хрысціянства, што садзейнічала ўмацаванню дзяржаўнай улады і

ты

Размова Уладзіміра з грэчаскім філосафам аб хрысціянстве.
Радзівілаўскі летапіс, XV ст.

У 1097 г. на з'їзді у Любечі сини
Ярослава Мудрого замацують
самостійність феодальних центрів –
“кожний тримає вотчину свою”.
Починається період феодальної
роздробленості.

Дзяржаўны лад Кіеўскай Русі

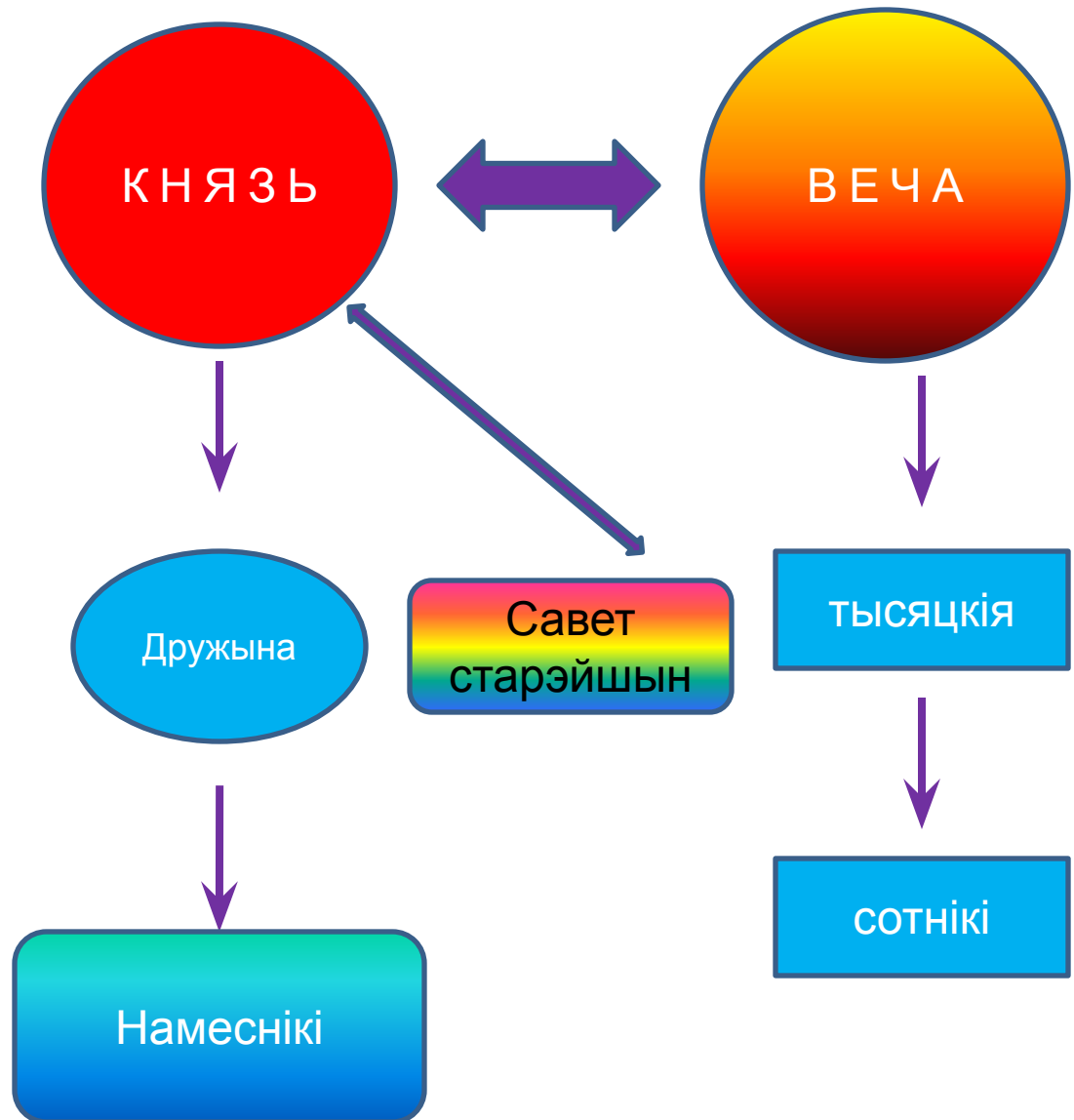
Форма кіравання
Кіеўскай Русі –
раннефеадальная
манархія.

На чале дзяржавы стаяў
Вялікі князь кіеўскі, які
абапіраўся на
дружыну і **савет**
старэйшын (баярская
дума).

Князь заключаў дамову
на княжанне з **вечам** -
народным сходам.

У феадальных цэнтрах
князь садзіў сваіх
намеснікаў.

З XI ст. склікаюцца
феадальныя з'езды.

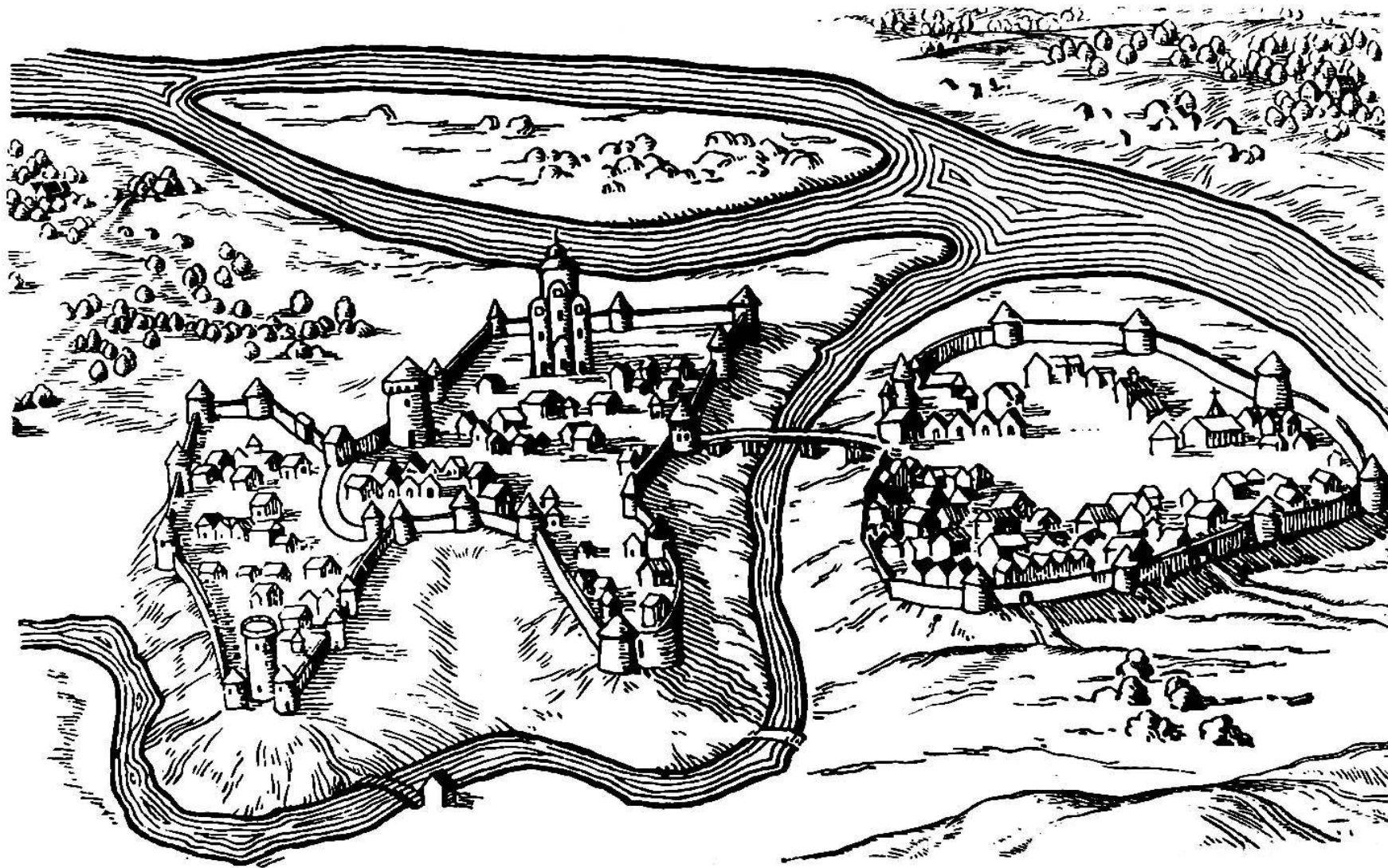

2. Першыя княствы на тэрыторыі Беларусі

На аснове племяннага княжання крывічоў-палачан склалася буйное **Полацкае княства** – самастойная моцная дзяржава на тэрыторыі Беларусі. 862 г. першая летапісная згадка пра **Полацк**.

Полацк у XI ст.

Полацк у XII-XIII стст. Рэканструкцыя

Полацк
супернічаў з
Ноўгарадам за
кантроль над
пачаткам шляху
“з вараг у грэкі”.
Адносіны з
Кіевам
абмяжоўваліся
сумеснымі
ваеннымі
паходамі на
Смаленск

Першым летапісным князем Полацка быў **Рагвалод** (970-980), які быў забіты Уладзімірам. Княская дынастыя Рагвалодавічаў была адноўлена праз унука Рагвалода, сына **Рагнеды** – **Ізяслава** (989-1001), які быў запрошаны на княжанне ў Полацк.

Гравюры з Радзівілаўскага летапісу,

Пячатка
Ізяслава

XI ст. час праўлення **Брачыслава** (1003-1044) і **Усяслава** (Чарадзея) (1044-1101).

- Полацкая дзяржава пачала сваё хуткае ўзвышэнне, тэрытарыяльны рост і дасягнула магутнасці ў 2 п. XI ст.
- У 1021 годзе да Полацка адышлі гарады Віцебск і Усвяты, якія кантралявалі валокі на шляху «з вараг у грэкі».
- Былі заснаваны гарады Браслаў, Кукенойс і Герцыке – форпасты Полацка на шляху да Балтыйскага мора.
- Усяслаў змагаўся за першынства княства ў рэгіёне, ваяваў з братамі

Помнік Усяславу Чарадзею ў
Подацку

Бітва на рацэ Нямізе 3 сакавіка

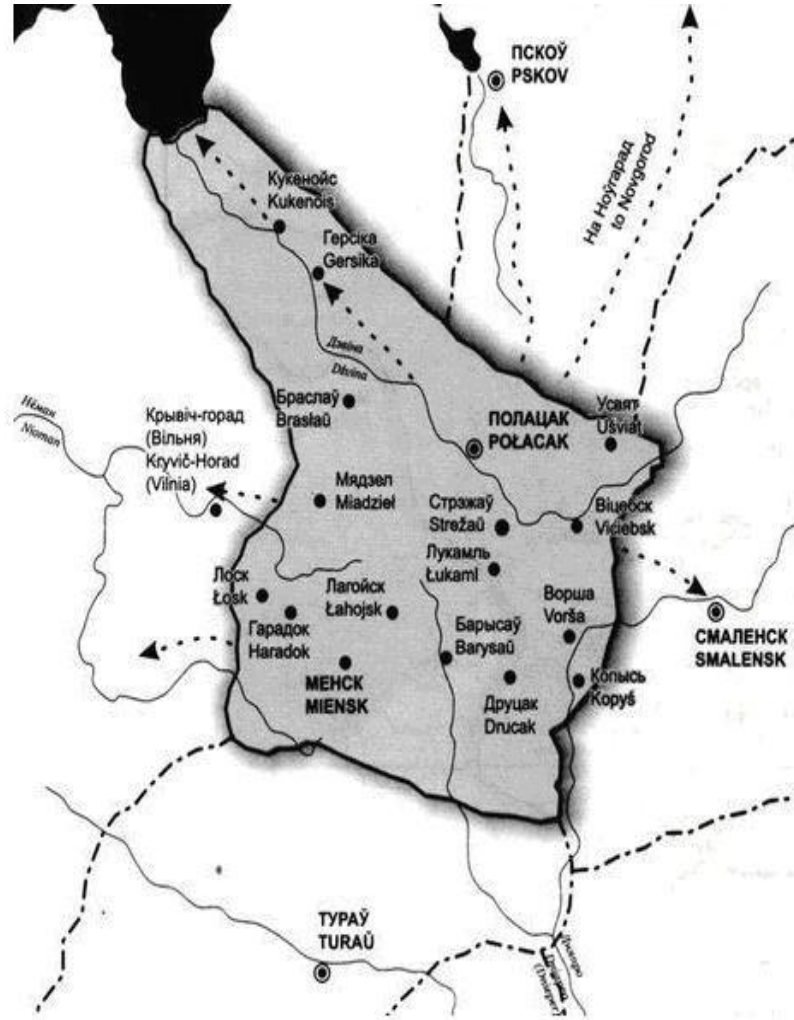
1067 г.

«...на Неміге снопы стелют из голов, б'ють цепамі булатнымі, на току жыць кладут, веют душу из тела...» Слова аб палку Ігаравым.

КАРТА ПОЛАЦКАГА КНЯСТВА

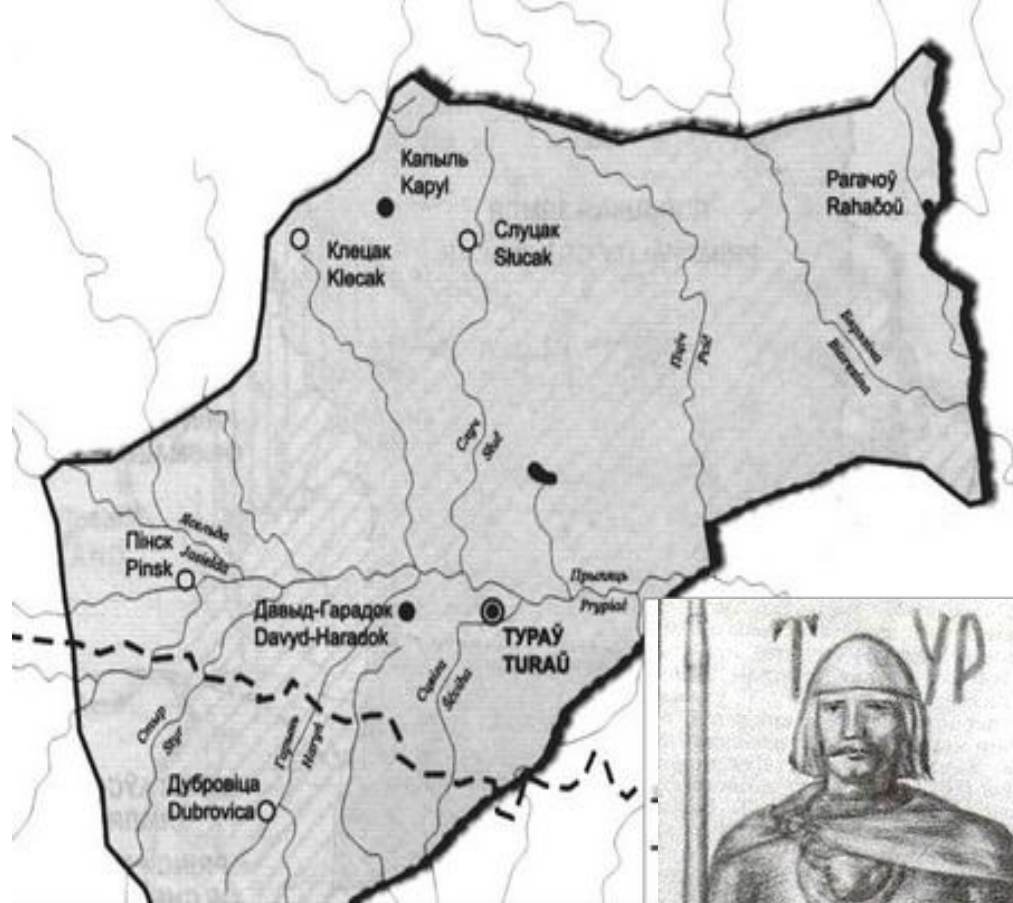
Усяслаў падзяліў
княства паміж
сваімі 6 сынамі. У
2 п. XII ст.
Полацкая зямля
складалася з
удзельных
княстваў:
Віцебскага,
Менскага,
Заслаўскага,
Лагойскага і інш.

Тураўскае

княства

- Утварылася на землях дрыгавічоў у басейне ракі Прыпяць, якая была важным шляхам зносін Кіева з заходней Еўропай.
- 980 г. - першая летапісная згадка аб Тураве ў сувязі з князем Турам, які таксама быў варажскага паходжання.

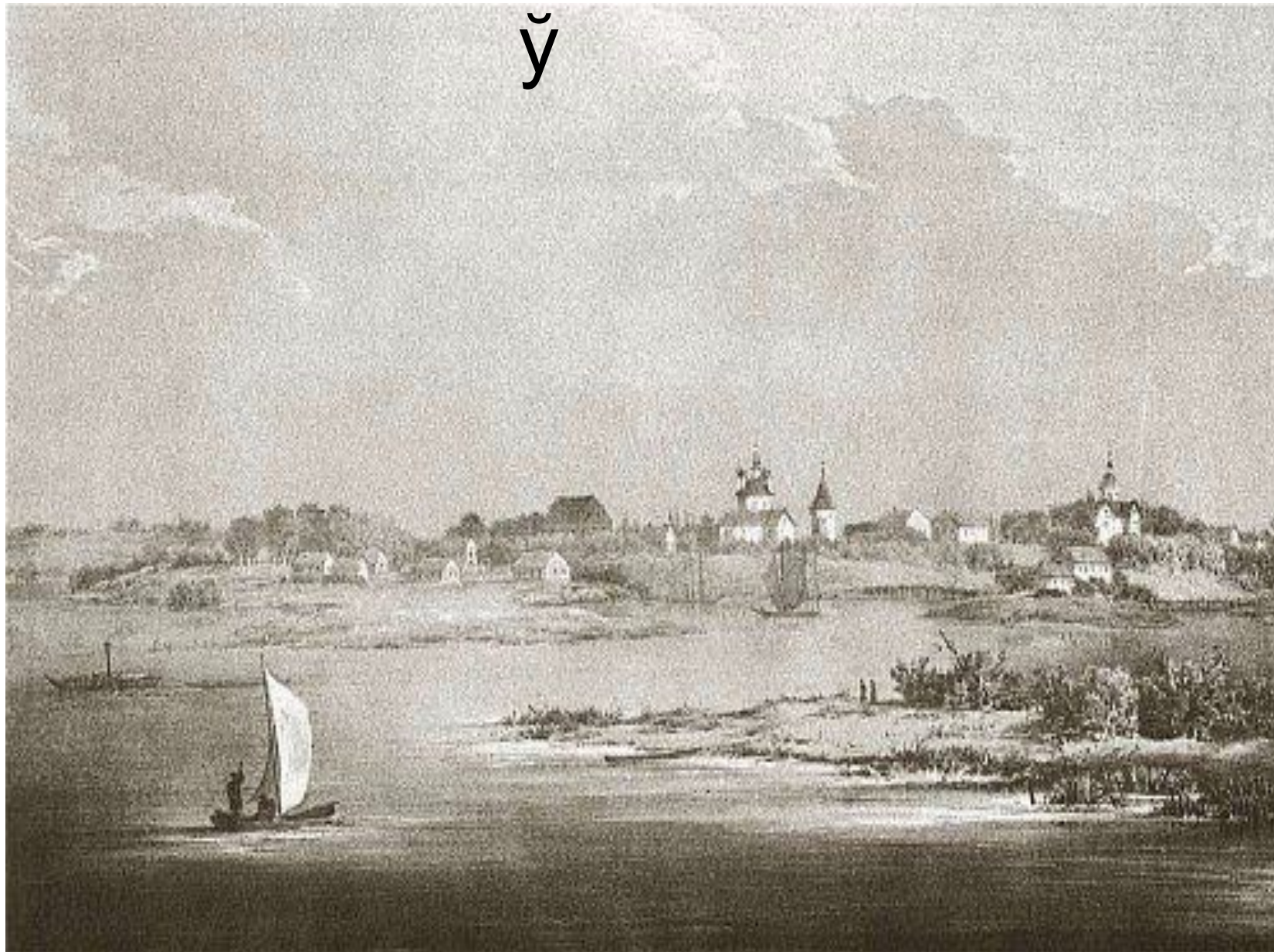
• Тураў быў падпарадкаваны Кіеву, у ім княжыў старэйшы сын Вялікага князя Кіеўскага, які пасля займаў бацькаў прастол.

• У XII ст. Тураўская зямля таксама была падзелена на удзелы – Тураўскі, Пінскі, Слуцкі і г.д., якія сталі трапляць пад уладу галіцка-валынскіх

Тыра

ÿ

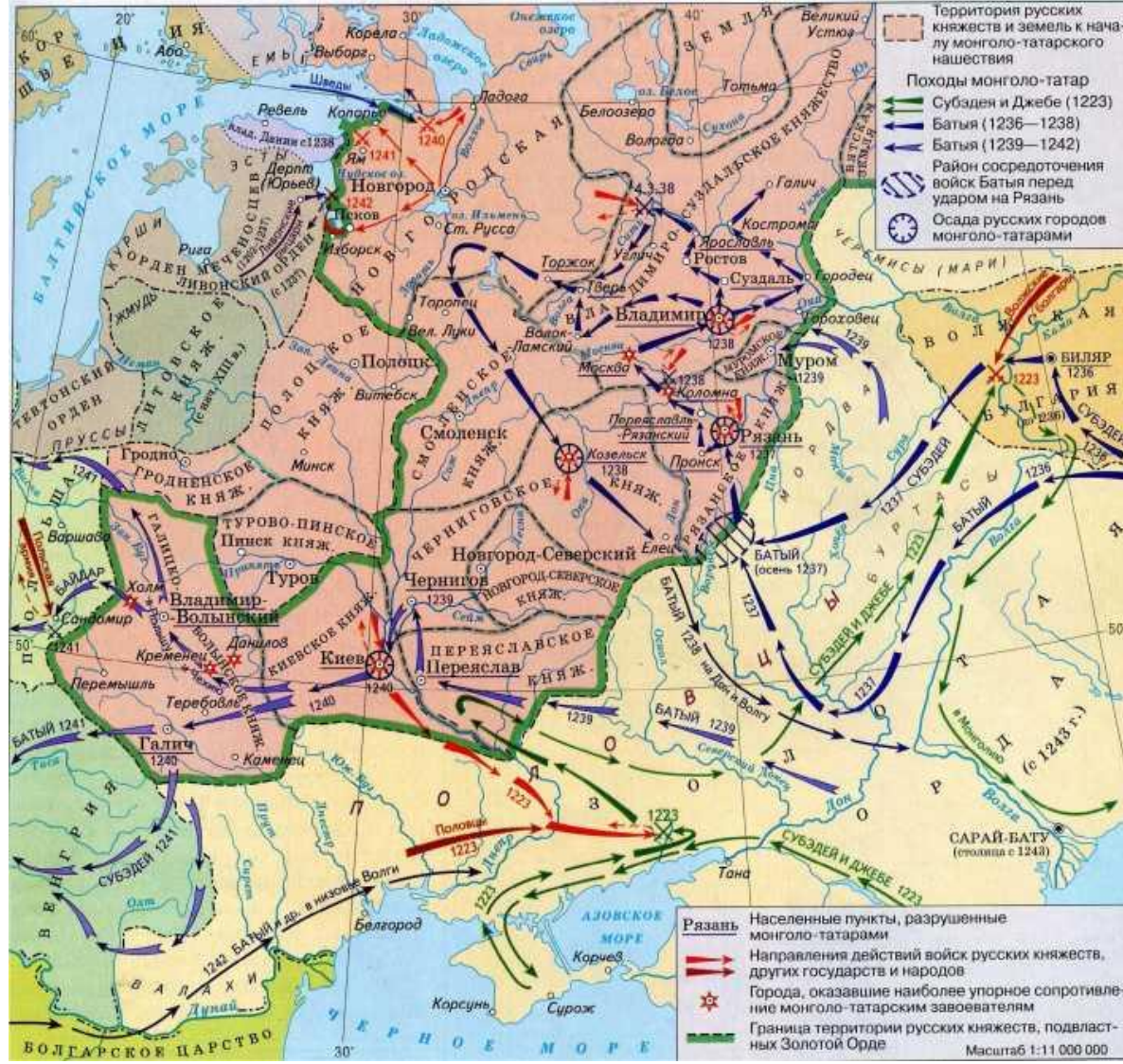
Барацьба з іншаземнымі захопнікамі

- З п. XIII ст. у Полацкай зямлі з'яўляецца моцны вораг – ваенна-манаскія каталіцкія ордэны.
- У 1201 годзе была заснавана Рыга – крэпасць ордэна мечаносцаў для распаўсюджвання хрысціянства сярод балцкіх плямёнаў.
- У 1208 і 1209 гг. крыжакі захапілі полацкія гарады Кукенойс і Герцыке.
- У 1237г. ствараецца Лівонскі ордэн.
- Крыжакі былі разбітыя ў 1242 г. аб'яднаным усходнеславянскім войскам пад кіраўніцтвам наўгародскага князя Аляксандра Неўскага на Чудскім возеры, што прыпыніла крыжацкую агрэсію на усходнеславянскія землі.

Лядовае пабоішча. Мініяцюра
Ліцаваго летапіснага зводу, сяр. XVI

Паўднёвабеларускія землі сутыкнуліся з мангола-татарамі, якія ў 1238-1241 гг. ажыццявілі захопніцкі паход у Еўропу. Былі разрабаваны і спалены Гомель, Мазыр, Брэст. Але большасць тэрыторыі Беларусі пазбегла залежнасці ад

**3. Сацыяльна-
эканамічнае
развіццё
беларускіх
зямель ў IX-XIII
стст.**

Феодализм

- тип громадських відносин, заснованих на приватній власності на землю (феод) і експлуатації особиста і селянська залежних від феодала селян. Феодальна експлуатація здійснюється шляхом присвоєння феодалам праці селян у формі ренти

Шляхі фарміравання феодалнага саслоўя

Напачатку ўся зямля належала дзяржаве, распараджальнікам зямельнага фонду быў князь.

- Князь перадаваў права “кармлення” (збор даніны) з земляў сваім дружыннікам за службу.
- Абшчынная верхушка паступова ўзбагачалася і замацоўвала за сабой правы на зямлю.

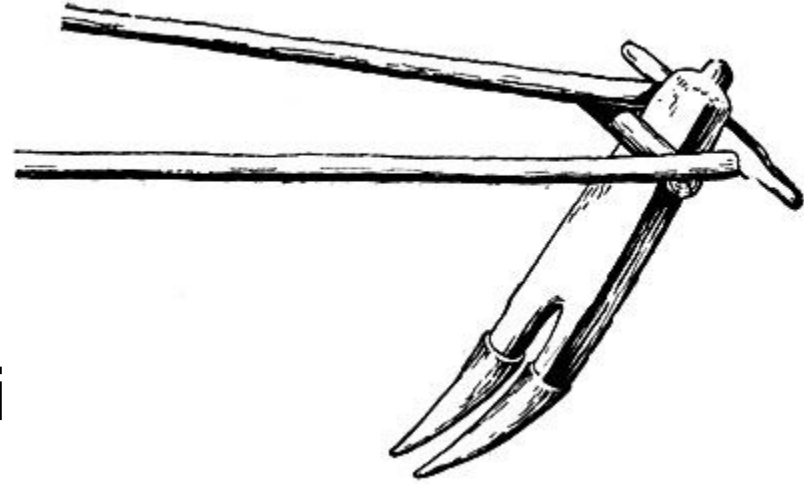
Формы землеуладання

- **Вотчиннае** – права перадаваць зямлю ў спадчыну, дзяліць, прадаваць
- **Памеснае** – права карыстацца зямлёй падчас службы князю.

Тыпы землеуладання

- **Княжацкае (даменнае)** – асабістыя ўладанні князя
- **Баярскае** – землі дружыннікаў і радавой знаці
- **Царкоўнае** – землі дараваныя князем царкве.

Сельская гаспадарка

- Апрацоўка зямлі – ворнае земляробства з папарнай сістэмай – **двухполлем і трохполлем**.
- Прылады працы – двухрогая ці шматрогая **саха** з жалезным наканечнікам і іншымі жалезнымі дэталямі.
- Грамадская арганізацыя – **сельская суседская абшчына**, у аснове якой ляжалі не кроўна-родасныя, а тэрытарыяльныя і эканамічныя сувязі.
- Некалькі суседніх сем'яў складалі **сяло** ці **весь**, з якіх складалася **абшчына** (мір, верв).

Формы феодалънай залежнасці сялян

- **Людзі** – свабодныя сяляне (скарачаецца колькасць)
- **Смерды** – эканамічна залежныя сяляне
- **Закупы** – часова залежныя, да моманту зварота “купы” – займаныя грошы ці прадукты
- **Радовічы** – часова залежныя, звязаныя з феадалам “рядам” – дагаворнымі абавязкамі.
- **Халопы, чэлядзь** – хатнія рабы-палоннікі.

Формы феодальной ренты

- Адзінкай феадальнага падаткаабкладання быў “**ДЫМ**” – асобная сялянская гаспадарка.
- **Палюддзе** – даніна сельскага гаспадарчай прадукцыяй (дзякло, мезлева)
- **Паншчына** – адпрацоўка на зямлі феадала

Гарадская гаспадарка

- Рамяство і гандаль аддзяляюцца ад сельскай гаспадаркі
- Каля 40 рамесных спецыяльнасцяў – кавальства, ганчарства, апрацоўка скур, дрэваапрацоўка, ювелірная майстэрства і інш.
- Для гандля ствараюцца спецыяльныя месцы – таргі, вядзецца ўнутраны і знешні гандаль
- Эскпарт – футра, мёд, воск
- Імпарт – віны, спецыі, фарбы, шкляны посуд, дарагія тканіны, упрыгожванні
- Важнае значэнне мелі промыслы – рыбалоўства, бортніцтва, паляванне.

Шляхі ўзнікнення гарадоў

На працягу X – XIII стст. утварыліся асноўныя нашы старажытныя гарады.

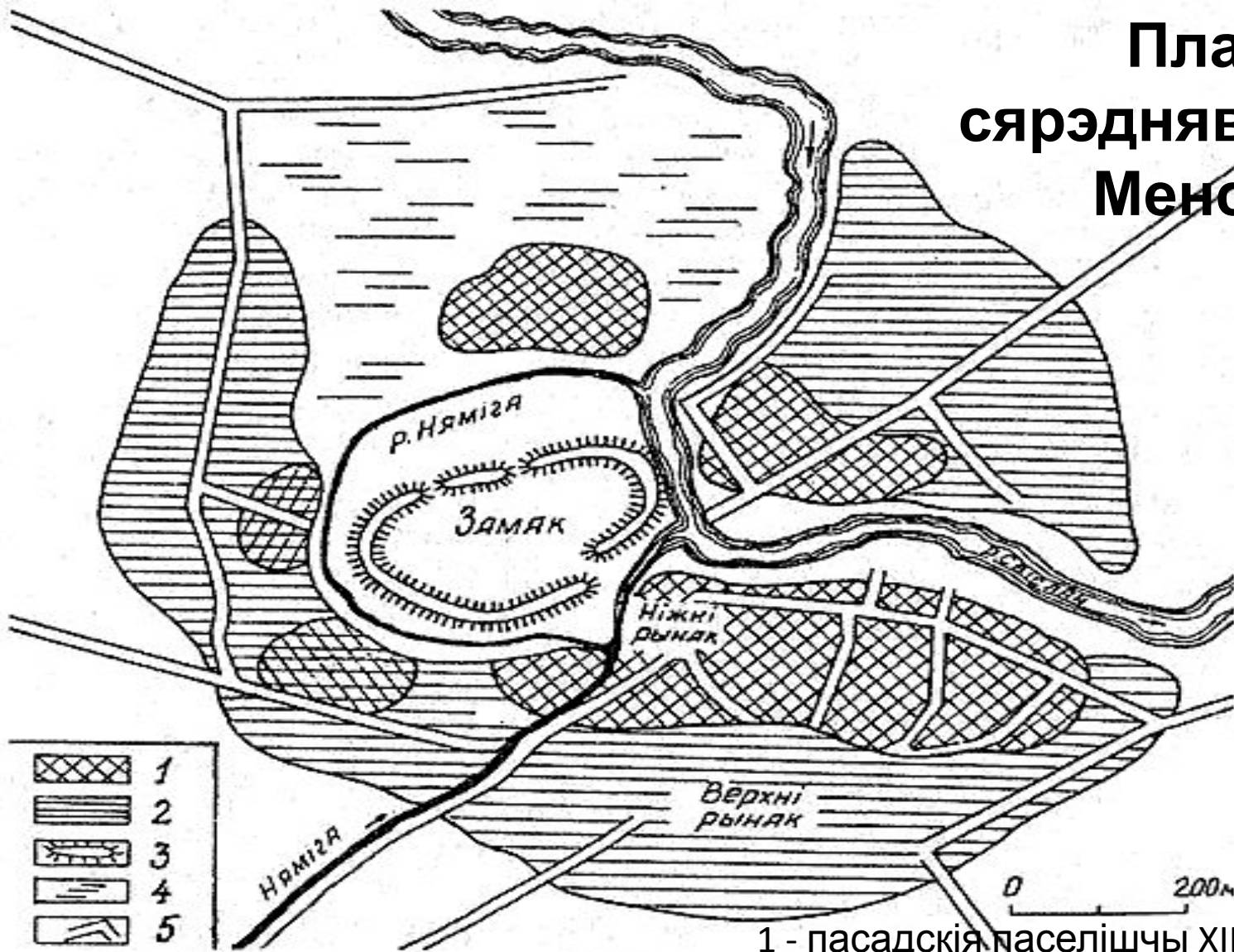
- Гарады ўзнікалі на месцы родавых цэнтраў (Полацк, Тураў)
- Вырасталі з феадальнага замка ці сяла (Друцк, Слуцк)
- Засноўваліся на новым месцы па волі князя (Віцебск, Браслаў).

Структура горада

- **Дзяцінец** – умацаваны цэнтр горада, дзе знаходзілася рэзідэнцыя князя ці яго намесніка.
- **Пасад** – пасяленне рамеснікаў, гандляроў і іншых гараджан. Часта таксама абносілі сценамі.
- **Торг ці рынак** – грамадскі цэнтр горада

План сярэднявечнага Менска

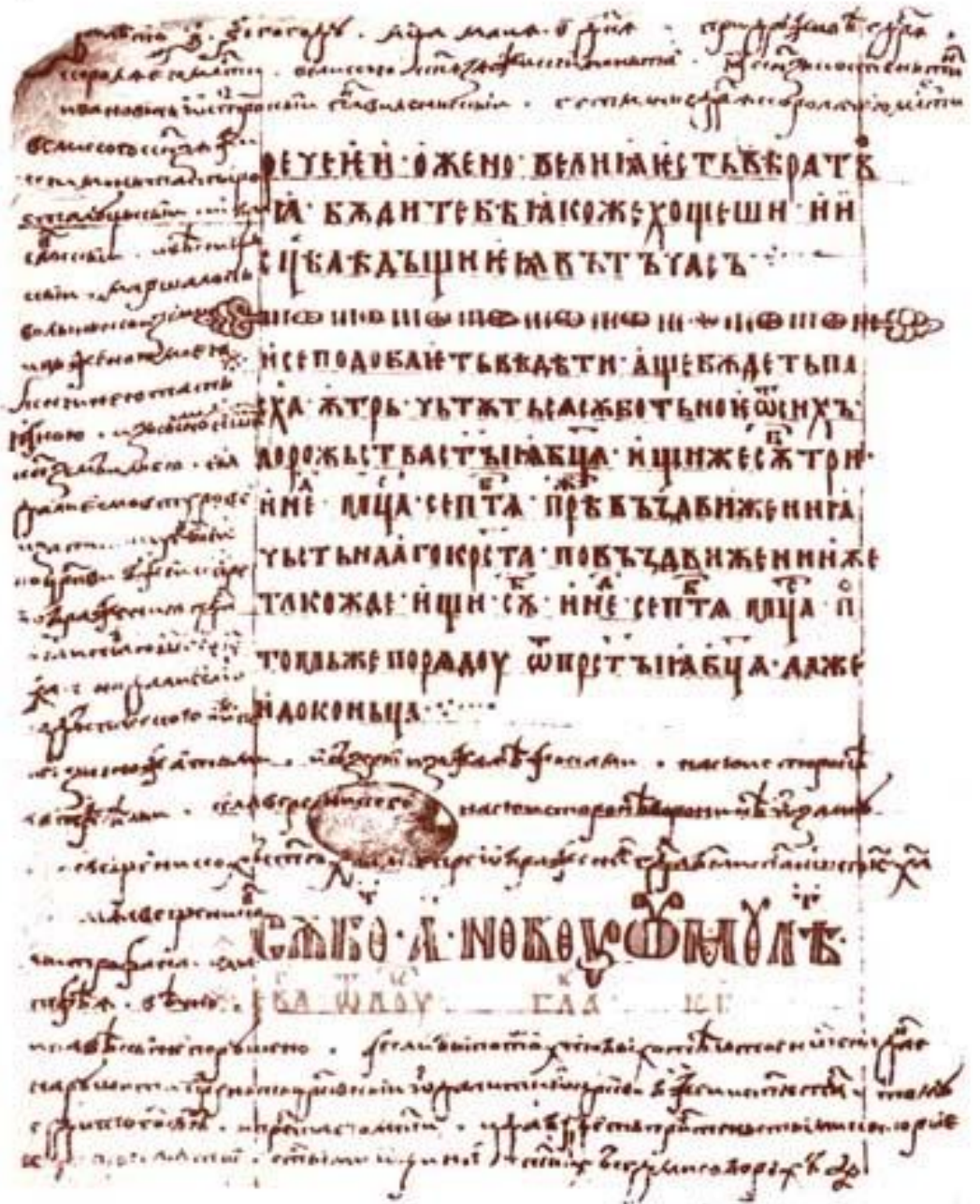

1 - пасадскія паселішчы XII-XIII стст., 2 - павялічэнне тэрыторыі пасада ў XIV-XV стст., 3 - валы, 4 - балота, 5 - вуліцы.

**4. Культура
беларускіх
зямель IX-XIII
стст.**

Хрысціянства прыходзіць на ўсходнеславянскія землі у к. X ст. з Візантыі. Распаўсюджванне новай рэлігіі ішло “зверху” – князь Уладзімір стаў ініцыятарам яго прыняцця. У IX ст. балгарскія асветнікі Кірыл і Мяфодзій стварылі славянскую азбуку, што зрабіла магчымым пераклад кніг з грэчаскай мовы.

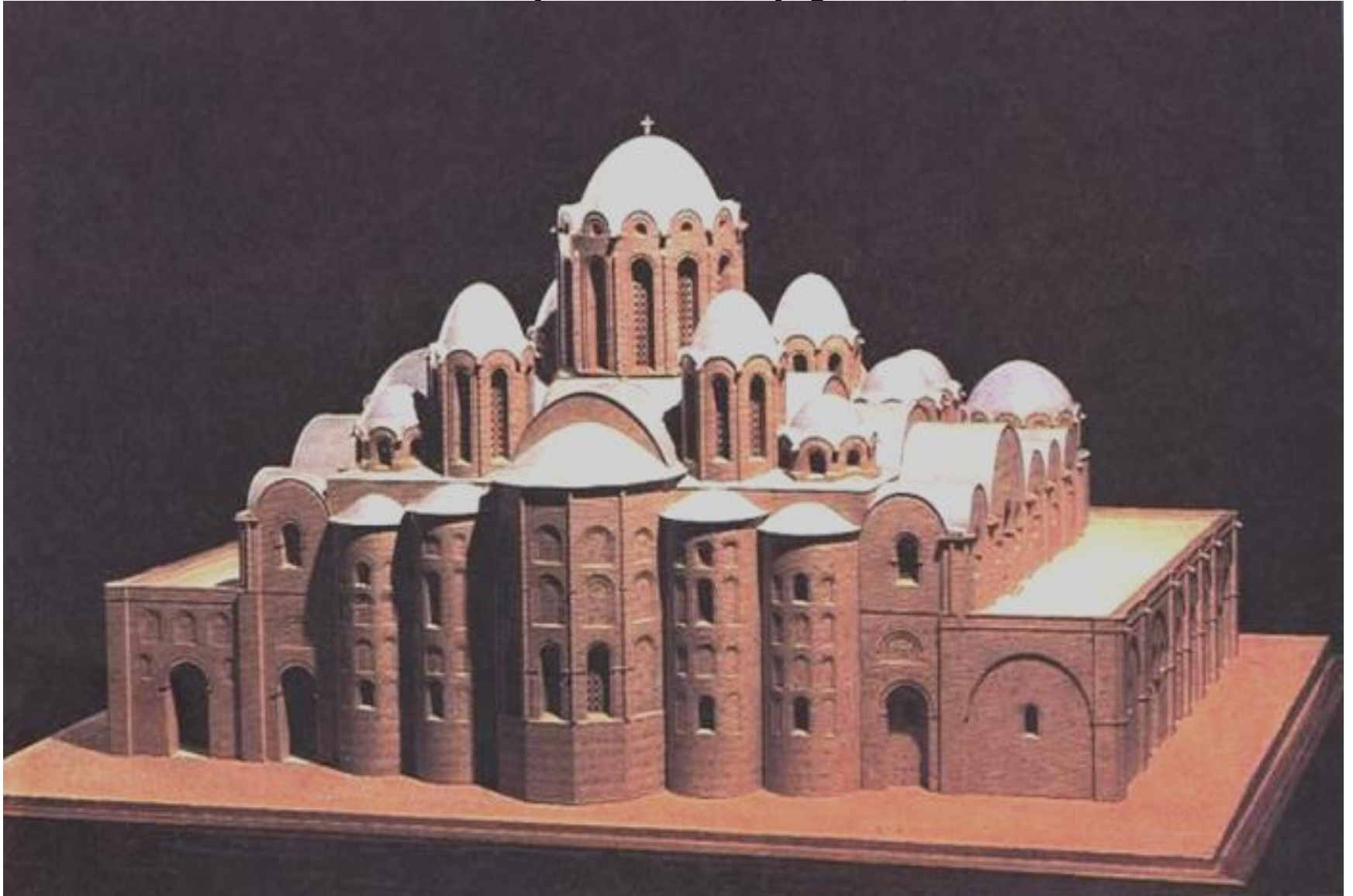
Тураўскае евангелле
XI ст.

Узніклі першыя літаратурныя жанры:
Агіяграфія – жыціі святых
Летапісы – гістарычныя аповяды

Сафійскі сабор у Полацку, XI ст. макет-рэканструкцыя

фрагменты слупоў XI ст.

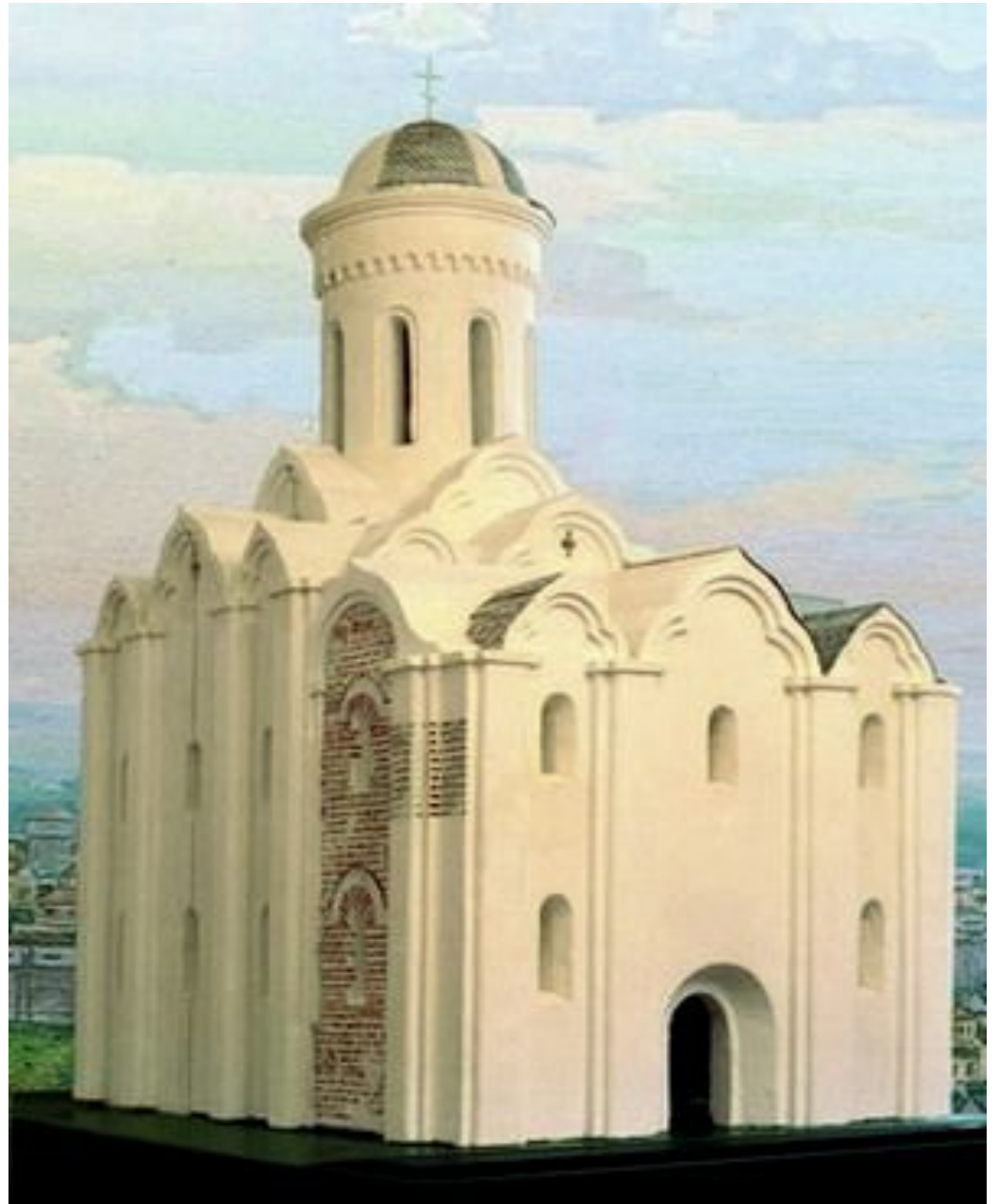

**Ачалелыя
усходнія
абсіды
пабудовы XI ст.**

**Пераображэнская
царква
Полацкага
Спаса-
Еўфрасінеўскага
манастыра, XII
ст.**

Макет-
рэканструкцыя
В.В. Ракіцкага

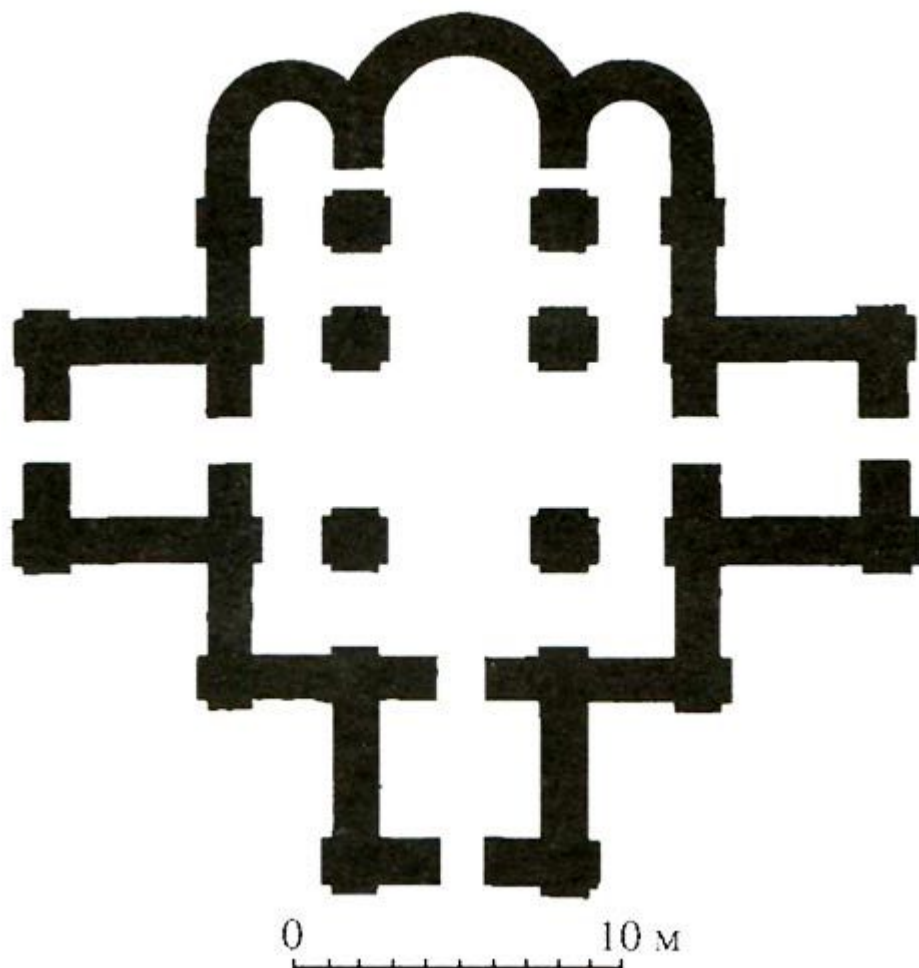

Спаса-
Прэабражэнская
царква ў
Полацку,
сучасны выгляд

**Фрэскі
Спаса-Прэабражэнскай
царквы**

**Вялікі сабор
Бельчыцкага
манастыра
(план)**

**Барысаглебска
я
царква
Бельчыцкага
манастыра,
XII ст.
(фота 1920-х гг.)**

Барысаглебская (Каложская)

царква

Ніжняя царква ў Гродне

Крыж Еўфрасінні Полацкай

